

Božje očinstvo u Starom zavjetu

Goran Medved

Biblijski institut, Zagreb

goran.medved@optinet.hr

UDK:27-22;27-242

Pregledni članak

Primljeno: 2, 2015.

Prihvaćeno: 9, 2016.

Sažetak

Članak pruža pregled teme Boga kao oca u Starom zavjetu i, ukratko, kontinuitet iste teme u Novome zavjetu. Autor obrađuje sve tekstove gdje se Bog spominje kao otac u Starome zavjetu u odnosu prema izraelskom narodu. Članak pruža analizu Boga kao oca u kontekstima u kojima se taj koncept pojavljuje. Božje očinske karakteristike iskazuju se kroz njegovu samoobjavu u Tori, spisima i prorocima, ali i kroz njegova djela prema Izraelu i kroz odnos s Izraelom. Tema Božjeg očinstva nastavlja se i proširuje u Novome zavjetu te dolazi u središte novozavjetne teologije.

Ključne riječi: Božje očinstvo, Bog, otac, sin, sinovstvo, Izrael, Stari zavjet

Uvod

Članak se bavi starozavjetnim odlomcima u kojima se Bog izriječkom ili metaforički naziva ocem Izraela (izraelskog naroda, ne Izraela (Jakova) kao pojedinca). U nekim starozavjetnim odlomcima Bog se izravno naziva ocem Izraela, a u nekim se njegove karakteristike uspoređuju s ljudskim, očinskim karakteristikama, u odnosu prema Izraelu. Članak se ne bavi tekstovima gdje se Bog naziva ocem izraelskih kraljeva (Davida, Salomona i pomazanika – mesije) ili neke skupine pojedinaca (otac siročadi). U nekoliko odlomaka Bog se obraća Davidu i obećava mu potomka, govoreći: „Ja ću mu biti otac, i on će mi biti sin“ (2 Sam 7,14; 1 Ljet 17,13). Biblijski tekstovi tumače da se to odnosi na Salomona (1 Ljet 22,9-10; 1

Ljet 28,6), ali također i na Krista (Heb 1,5). No ti odlomci nisu predmet proučavanja u ovom članku. Neke karakteristike Božjeg oćinstva mogu se pretpostaviti već u prvim poglavljima Starog zavjeta, u knjizi Postanka, u priči o stvaranju. One su implicirane u stvaranju ljudi na Božju sliku, u začetku ljudskih obitelji i ljudskog oćinstva te u odnosima koje Bog uspostavlja s određenim pojedincima. No ovaj članak bavi se samo onim biblijskim tekstovima koji sadrže riječ „otac“ u odnosu na Boga i konkretno u njegovu odnosu prema Izraelu.

Božje oćinstvo u Knjizi Izlaska (4,22-23)

Prvi je odlomak, gdje se Bog predstavlja kao otac Izraela, Izlazak 4,22-23. To se događa nakon što Bog poziva Mojsija i daje mu poslanje izbavljenja izraelskog naroda. Nakon toga dugog razgovora kod gorućega grma, Bog se ponovno objavljuje Mojsiju u zemlji Midjan i kaže mu da ide u Egipat i učini čudesne znakove pred faraonom, znajući da će faraon odbiti Mojsijev zahtjev da pusti njegov narod. Bog želi da Mojsije kaže faraonu: „Ovako kaže Gospod: ‘Izrael je moj prvorođenac i ja sam ti rekao da mi pustiš sina da mi iskaže štovanje. Ti si ga odbio pustiti i zato ću ja ubiti tvog prvorođenca.’“ (Izl 4,22-23).¹ Dakle, Bog unaprijed kaže Mojsiju što će se dogoditi, otkrivajući sebe kao oca i izraelski narod kao svog sina. Ovdje možemo logički zaključiti zašto Bog sebe smatra ocem Izraela. Pozvao je Abrahama da bi načinio izraelski narod od njegovih potomaka. Zatim je odveo Jakovljevu (Izraelovu) obitelj u Egipat s namjerom da ih umnoži i od njih načini naciju. Na taj način Bog pokazuje oćinske karakteristike, kao začetnik i skrbnik izraelskog naroda. Svrha svih Božjih interakcija s Abrahamom, Izakom i Jakovom bila je da načini izraelsku naciju, da stvori narod za sebe. Nadalje, izraz „moj prvorođeni sin“ pobuđuje određene asocijacije u našem umu, kao što je pravo prvorođstva, što implicira da Bog kao otac ima nasljedstvo za svoga sina Izraela. No ta rasprava dolazi kasnije u članku, kod analize teksta proroka Jeremije 3, 19-20, gdje se izričito spominje tema nasljedstva. Prikaz Božjeg oćinstva u Knjizi Izlaska u skladu je s glavnom temom Izlaska: Bog otac izbavlja svog sina Izraela iz Egipta, oslobađa ga i odvaja za svoje svrhe.

Božje oćinstvo u Ponovljenom zakonu (1,31; 8,5; 14,1; 32,6)

U Ponovljenom zakonu 1,31 Mojsije koristi metaforu u kojoj prikazuje Boga kao oca Izraela. On kaže: „I u pustinji, gdje si vidio kako te je nosio Gospod, Bog tvoj,

1 Obrati pozornost na razlike u prijevodima 23. retka.

kao što čovjek nosi svog sina, cijelim putem što ste ga prevalili dok ste stigli do ovoga mjesta.“ Kontekst ovog retka je Mojsijev prvi govor, gdje prepričava Izraelovo putovanje kroz pustinju i podsjeća ih kako su se bunili protiv Jahve kada je došlo vrijeme da uđu u obećanu zemlju i osvoje je. Mojsije im daje dva razloga zašto se nisu trebali bojati i zašto su trebali vjerovati Jahvi i slušati ga na temelju prethodnoga pozitivnog iskustva s njim. Prvi je razlog što bi se Jahve borio za njih baš kao što je to činio u Egiptu (r. 30), a drugi je razlog njihovo iskustvo s Jahvom kao skrbnikom (r. 31). Božja briga za njih bila je toliko sveobuhvatna da je Mojsije to usporedio s ocem koji nosi svoga sina. Ovdje se jasno izlaže jedna od Božjih očinskih karakteristika – on je savršeno sposoban skrbnik.

U Ponovljenom zakonu 8,5, u svome drugom govoru, Mojsije ponovno sažima izraelsko iskustvo u pustinji, da bi ih ohrabrio na poslušnost Jahvi. Potiče ih da se sjećaju događaja iz pustinje kako bi se bojali Jahve i držali sve njegove zapovijedi. Mojsije uspoređuje njihovo pustinjско iskustvo s čovjekom koji disciplinira svog sina. On kaže: „Znaj dakle u svom srcu da kao što čovjek disciplinira svog sina, tako Gospod, tvoj Bog, disciplinira tebe“ (engl., NIV prijevod). Hebrejska je riječ za „disciplinirati“, koja se javlja dvaput u ovom retku, *yasar*. U NASB prijevodu ova se riječ koristi 43 puta i u različitim se kontekstima prevodi kao „opomenuti“, „ispraviti“, „disciplinirati“, „ukoriti“, „kazniti“, „poučiti“, „obučiti“, „upozoriti“ i slično („Yasar“ 2016). Hrvatski prijevod, Biblija KS, koristi čak jednu osebujniju očinsku riječ – umjesto „disciplinirati“, navodi „odgajati“. Ovdje nalazimo još jednu Božju očinsku karakteristiku – stega i odgoj. Odgoj obično uključuje upućivanje, nagrade i kazne – sve u svrhu ispravnog podizanja djeteta, tj. izgradnje određenog karaktera. To je upravo ono što je Bog činio s Izraelom tijekom putovanja po pustinji – narod je primao opširne upute od Boga svog oca (zakon), primao je nagrade od svog oca (manu, vodu, meso), i kad su se bunili, primao je kazne od svog oca (odgoda ulaska u Obećanu Zemlju, nasilna smrt određenog broja Izraelaca u nekoliko situacija, Mojsiju i Aronu zabranjen ulazak u Obećanu Zemlju). Tema Boga kao oca koji disciplinira svoje sinove ponovno se pojavljuje u Izrekama 3,12, uz radosnu notu ljubavi i zadovoljstva: „Jer koga Jahve ljubi onoga i kori, kao otac sina koga voli“ (Biblija, KS) ili „... kao otac sina s kojim je zadovoljan“ (neki engl. prijevodi).

U Ponovljenom zakonu, 13. i 14. poglavlju, tijekom svoga drugog govora, Mojsije progovara protiv idolopoklonstva i protiv prakticiranja poganskih obreda pri žalovanju za mrtvima. U tome kontekstu, on kaže Izraelu: „Vi ste sinovi Gospoda, Boga svojega“ (14,1), stoga ne ponašajte se kao pogani. Mojsije ih nadalje podsjeća da su oni sveti narod, odvojen za Boga, odabrani od Jahve da budu njegov narod i njegov dragocjeni posjed (14,2). Dakle, Mojsije ponovno potiče Izrael na poslušnost i daje im razloge za poslušnost. Dosad smo imali riječ „sin“ u jednini u odnosu na Izrael, korištenu izravno ili neizravno u metafori, a sada

nalazimo oblik te riječi u množini – „sinovi“. Neki engleski prijevodi koriste riječ „djeca“ (NIV, ASV), kao i Šarić na hrvatskom. Neki pak koriste riječ „sinovi“, kao i Biblija KS na hrvatskom. U Strongovoj konkordanciji ta je hebrejska riječ *banim*, množina od *ben*, a prevodi se kao „sinovi“ („Ben“ 2016). Ovaj redak implicira da Bog ne smatra samo čitav narod svojim sinom, već svakog pojedinca svojim sinom ili djetetom. Stoga, on je otac naroda i otac narodu, ali također otac svake osobe i svakoj osobi u narodu.

U Ponovljenom zakonu, 32. poglavlju, na kraju Mojsijeva trećeg govora, u Mojsijevoj pjesmi, nalazimo još jednu izričitu izjavu o Bogu, kao o ocu Izraela. Nakon što poziva nebo i zemlju za svjedoke, Mojsije iskazuje oštar kontrast između Boga i njegova naroda. Hvali Boga i kori Izrael s nekoliko teških izjava i riječi. Kaže da „mu nisu djeca“ (32,5a; NIV), a hrvatski prijevod u Bibliji KS naziva ih „nakaze sinovske“ (32,5a). Dalje ih naziva „izopačenima“, „naopakima“, „ludima“ i „bezumnima“ (32,5b-6; NIV), da bi ih upitao: „Nije li on tvoj Otac, tvoj Stvoritelj, koji te načinio i stvorio?“ (32,6b; NIV). Ovdje Mojsije naglašava stvoriteljsku karakteristiku Boga kao oca. On je načinio i stvorio izraelski narod. Mojsije dalje razvija tu poantu u svojoj pjesmi, u redcima koji slijede. Opisuje kako je Bog izabrao svoj narod i pažljivo se brinuo o njima (npr. „Zaštitio ga je i brinuo za njega; čuvao ga je kao zjenicu oka svoga“; 32,10b; NIV) i kako su ga oni odbacili (npr. „Napustili su Boga koji ih je stvorio i odbacili Stijenu, svog Spasitelja“; 32,15b; NIV). Nekoliko starozavjetnih proroka ponovit će tu emocionalnu temu Boga kao oca, koji stvara Izrael, brine se o njima, ali biva odbačen od njih. Poput Mojsija, i oni će pozivati narod natrag na poslušnost njihovu Bogu ocu.

Božje očinstvo u Izaiji (43,6; 63,8.16; 64,8)

Jedna implicirana referenca na Boga kao oca pojavljuje se u 43. poglavlju Izaije, u drugome dijelu knjige, tzv. Deutero-Izaiji (poglavlja 40 - 55). Preispitujući autorstvo Izaije, Amosova sina, teolozi smatraju da je autor zapravo prorok koji je živio u šestom stoljeću pr. Kr. i pisao pri kraju babilonskog zatočeništva (Clifford 2016) te je njegova glavna tema uništenje Babilona i povratak izraelskih prognanika u njihovu zemlju. Poglavlje 43 opisuje izbavljenje (novi izlazak) Izraela i uništenje Babilona. U kontekstu izbavljenja na početku 43. poglavlja, Bog jasno govori o svojoj ljubavi prema Izraelu (npr. u 4. retku: „Jer dragocjen si u mojim očima, vrijedan si i ja te ljubim“; KS), dok ih u 6. retku naziva „moji sinovi“ i „moje kćeri“. U 43,6-7 Jahve izjavljuje: „Reći ću sjeveru: ‘Daj mi ga!’ a jugu ‘Ne zadržavaj ga!’ Sinove mi dovedi izdaleka i kćeri moje s kraja zemlje, sve koji se mojim zovu imenom i koje sam na svoju slavu stvorio, koje sam sazdao i načinio.“ (KS). To je slika oca koji voli svoju djecu, koji ih je stvorio sa svrhom, koji ih je sazdao i načinio, i želi ih ponovno skupiti iz stranih naroda da bi ih vratio sebi.

U trećem dijelu knjige proroka Izaije, tzv. Trito-Izaija, u 63. poglavlju nalazimo oštar kontrast između naroda, kojeg je uništio velik i moćan Bog, i izraelskog naroda, kojeg je blagoslovio suosjećajan i dobar Bog. U Izaiji 63,8 Gospod izjavljuje: „Doista su moj narod, djeca koja će mi biti vjerna“, a zatim slijedi „I tako im je postao Spasitelj“ (NIV). Ovdje Bog otkriva što mu je na srcu i prisjeća se svog često ponavljano obećanja – Ja ću biti njihov Bog, oni će biti moj narod, i ja ću prebivati među njima (Izl 6,7; Lev 26,12; Jer 31,1.33; Ez 11,20 itd.). Bog prorokuje da će oni biti vjerna djeca i zato ih odlučuje spasiti od neprijatelja. Ovo je još jedna Božja očinska karakteristika – spašava svoju djecu, kao što bi svaki dobar otac učinio za svoju djecu. Štoviše, jedan od mogućih prijevoda Izaije 63,8b je: „Postao je njihov Spasitelj u njihovoj nevolji“ (NIV fusnota) ili „u svim njihovim tjeskobama“ (Biblija, KS). Izaija nadalje kaže da su se oni pobunili protiv njega i izazvali Božje neprijateljstvo, ali tada su se sjetili davnih dana, Mojsijeva doba, kako ih je Bog vodio uz silna djela, i ponovno su ga zazvali kao svog oca. Izaija 63,16 izjavljuje: „Jer ti si otac naš! Abraham ne zna za nas, i Izrael nas ne pozna. Ti si, Gospode, otac naš. ‘Otkupitelj naš od davnine’ ime je tvoje.“ (Šarić). Otkriva se još jedna očinska karakteristika – Bog kao otkupitelj. Otkupiti znači kupiti ili otplatiti ili kupiti natrag.² Bog kupuje Izrael natrag sebi, kao što bi svaki dobar otac žrtvovao svoja sredstva da kupi natrag svoje dijete. Nadalje, hrvatski prijevod Izaije 63,15b-16a u Bibliji KS kaže: „Sućuti nam svoje ne ustegni, jer Otac si naš“. To ukazuje na još jednu Božju očinsku karakteristiku – suosjećanje. Ta je karakteristika potvrđena u Psalmu 103,13: „Kako se otac smiluje dječici, tako se Jahve smiluje onima što ga se boje.“ (KS). Mnoge Božje očinske karakteristike navedene su u Izaiji, u 63. poglavlju – suosjećanje i dobrotu (r. 7), ljubav i samilost (r. 9), podizanje i nošenje (r. 9), žalost (r. 10), pružanje odmora i vodstva (r. 14) i blagost i suosjećanje (r. 15). Pri kraju poglavlja, Izrael zaziva Boga kao svoga Oca (r. 16) kako bi se on vratio njima (r. 17).

Izaija, 64. poglavlje, vrlo je slično prethodnom poglavlju, upravo opisanom. Koristi mnoge iste teme – Božja sila i moć (r. 1-3), Izraelova pobuna i grijeh (r. 4-6), Izraelova kazna (r. 7), Izrael priznaje Boga kao svog oca (r. 8) i Izrael zaziva Boga da se smiluje i da im se vrati (r. 9-12). Osmi redak navodi: „Ali ipak, Gospode, ti si naš Otac. Mi smo glina, a ti lončar; svi smo mi djelo tvojih ruku“ (NIV). U ovom je retku otkrivena očinska karakteristika da je Bog stvoritelj svog naroda, on ih je sazdao i načinio – ista očinska slika koja je prethodno otkrivena u Izlasku i Ponovljenom zakonu.

2 *Redeem*, 2016, Dictionary.com LLC, <http://www.dictionary.com/browse/redeem?s=t>, accessed 30 September 2016.

Božje očinstvo u Jeremiji (3,4.14.19.22; 31,9.20)

U trećem poglavlju Jeremije, Gospod se dvaput naziva ocem i dvaput se narod naziva sinovima ili djecom (ovisno o prijevodu hebrejske riječi *banim*, tj. „sinovi“). Glavna je tema poglavlja preljub Izraela i Jude. Puno puta nazvani su preljubicima, optuženi da su besramno počinili preljub (prihvatili su, tražili i štivali druge bogove) i tako onečistili zemlju. Stoga narod zaziva Boga: „Oče moj, ti si prijatelj mladosti moje! Hoće li zauvijek plamtjeti, vječno tinjati gnjev tvoji?“ (r. 4b-5a, KS), a dalje slijedi tekst „Tako govoriš, a činiš i dalje zla koliko god možeš“ (r. 5b, KS). Ovdje se otkriva nekoliko Božjih očinskih karakteristika. Jedna je njegovo očinsko prijateljstvo, prepoznato od naroda. Oni prepoznaju da od njihovih početaka, kao naroda, Bog je bio njihov prijatelj, kao što je svaki dobar otac također i prijatelj svom djetetu. Druga je očinska srdžba koja se pojavljuje kod roditelja kada dijete namjerno postupa krivo. U ovome konkretnom slučaju, Bog se rasrdio zbog njihova odnosa s drugim bogovima, što se puno puta uspoređuje s prostitucijom. Treća je karakteristika očinska stega – svaki dobar otac želi ispravljati i obučavati svoje dijete. Zato je Bog dopustio da na narod dođu patnje, kao rezultat neposluha, ali u svrhu ispravljanja. Četvrta je njegov očinski uvid – on vidi da njihovo prividno pokajanje nije pravo jer nastavljaju činiti zlo. Oni izgovaraju odgovarajuće riječi i zazivaju ga, ali ne mijenjaju svoje postupke. Bog želi da priznaju svoju krivnju i da se doista vrate njemu (r. 13-14).

Stoga u 3,14 Bog kaže kroz proroka: „Vratite se natrag, sinovi odmetnici! veli Gospod. Jer sam ja gospodar vaš. Uzet ću vas, pa bio i samo jedan iz jednoga grada i dva iz jednoga plemena, i odvest ću vas kući u Sion“ (Šarić). Ista tema pojavljuje se ponovno u 22. retku: „Vratite se, sinovi odmetnici, ja ću iscijeliti rane otpada vašega!“ (Šarić). Ovi redci otkrivaju jednu od glavnih, često ponavljanih, tema knjige proroka Jeremije – poziv narodu da se vrati svome Bogu. Bog Otac poziva svoju otpadničku djecu da se vrate njemu. Druge glavne teme također se spominju ovdje – Bog obećava da će ih opet skupiti (ponovno okupljanje naroda) i Bog obećava da će ih iscijeliti od otpadništva (prestanak idolopoklonstva). To se može odnositi na povratak Izraelaca iz Babilona i napuštanje idolopoklonstva i može se odnositi na mesijansko doba koje će doći, kada Božja djeca budu ponovno okupljena pod novim savezom (u kojem neće biti idolopoklonika jer će Božji zakon biti zapisan na njihovim srcima – Jeremija, 31. poglavlje). Božje očinsko srce čezne za njegovom djecom i on obećava da će ih iscijeliti, a to je još jedna važna očinska karakteristika – svaki otac želi da su mu djeca zdrava i učinit će sve što može da im omogući iscjeljenje. Bog je vrlo moćan i činio je čudesa da bi iscijelio svoju djecu, pod starim i pod novim savezom.

U 3,19-20 Bog kaže kroz proroka: „Kako da te ubrojim među sinove i dam ti zemlju slasti, baštinu, najljepši biser među narodima! Pomislih: Ti ćeš me zvati ‘Oče moj!’ i nećeš se više odvratiti od mene. Ali kao što se žena iznevjeri mužu svome, tako se i vi iznevjeriste meni, dome Izraelov“ (KS). Ovdje jasno možemo vidjeti Božje očinsko srce – on čezne imati istinski očinsko-sinovski odnos s narodom. Volio bi im dati njihovo nasljedstvo. Još jedna Božja očinska karakteristika, vrlo važna i utjecajna u povijesti Izraela, nalazi se ovdje – želja da pruži nasljedstvo svojoj djeci. Bog je bogat, vlasnik je Zemlje, posjeduje zemlju i želi da njegov narod živi blagoslovljenim životom u vlastitoj zemlji. Ustvari, on im je bio dao zemlju, ali Sjeverno Izraelsko Kraljevstvo izgubilo je svoje nasljedstvo zbog preljuba-idolopoklonstva (r. 8a), a sada će Južno Kraljevstvo Juda uskoro izgubiti svoje nasljedstvo jer nije naučilo lekciju od svoje sestre Izraela (r. 8b).

U Jeremiji, 31. poglavlju, Bog se dvaput spominje kao otac. Poglavlje je puno značajnih i pozitivnih proroštva za Izrael. Ono počinje velikim Božjim obećanjem, jednom od glavnih tema čitave Biblije, da će on biti njihov Bog, a oni njegov narod. Tekst nastavlja s izjavama o Božjoj ljubavi i milosti te izjavama o radosti i ponovnom okupljanju naroda. Vrhunac dolazi u 9. retku, gdje Bog izjavljuje da će on sve to učiniti „jer ja sam otac Izraelu, Efrajim je moj prvorođeni sin“ (KS). Tekst se nastavlja proroštva o ponovnom okupljanju naroda, nagrađivanju i radovanju. A onda u 20. retku Bog objavljuje: „Nije li mi Efrajim sin toliko drag, dijete najmilije? Jer koliko god mu prijetim, bez prestanka živo na njega mislim i srce mi dršće za njega od nježne samilosti“ (KS). I u devetom i u dvadesetom retku, „Efrajim“ se koristi kao sinonim za cijeli narod. Nekoliko Božjih očinskih karakteristika otkriva se ovdje – voli svoga sina, raduje se zbog njega, priča o njemu (Bog priznaje da je puno puta govorio *protiv* svog sina, ali za to su uvijek postojali konkretni i ozbiljni razlozi, kao što je pobuna, nevjera i neposluš naroda), sjeća ga se, srce mu čezne za njim i jako suosjeća s njim. Bog ima pravu i duboku očinsku ljubav za svog sina i zacijelo je zbog te ljubavi poglavlje puno proroštva nade. Iz te ljubavi Bog prorokuje i obećava dobru budućnost svome narodu pa čak i novi savez (31,31-34)!

Božje očinstvo u Hošei (11,1-4)

Hošea je poznat po svome proročkom braku s promiskuitetnom ženom i njihovom proročki imenovanom djecom, da bi se ilustrirala Božja agonija nad narodom koji krši savez s njim. No u 11. poglavlju nalazimo drugačiju proročku sliku, sliku Boga kao oca i Izraela kao sina. Slika je drugačija, ali ilustrira istu temu – agoniju Boga koji je volio Izrael, ali oni mu nisu uzvratili ljubav. „Dok Izrael bijaše dijete, ja ga ljubljah, iz Egipta dozvah sina svoga. Ali što sam ih više zvao, sve su dalje od mene odlazili; baalima su žrtvovali, kadili kumirima. A ja sam

Efrajima hodati učio, držeći ga za ruke njegove; ali oni ne spoznaše da sam se za njih brinuo. Užadi za ljude privlačio sam ih, konopcima ljubavi; bijah im kao onaj koji u čeljustima njihovim žvale opušta; nad njega se saginjah i davah mu jesti“ (11,1-4; KS). Razmatrajući Boga u ovoj metafori, imamo prekrasnu sliku oca koji voli svoje malo dijete i brine se o njemu, ali razmatrajući Izrael, imamo uznemirujuću sliku djeteta koje ne prepoznaje ljubav i ne reagira ispravno na nju. Nalazimo prekrasne slike Božjeg očinstva – volio je svog sina, pozvao ga je (izbavio iz Egipta), naučio ga je hodati, držao ga za ruke, iscijelio ga, vodio ga dobrotom i ljubavlju, mazio ga i hranio. Čini se da je ovo sažeta izjava u vezi događaja oko Izlaska i putovanja kroz pustinju. No, s druge strane, nalazimo odbojne slike izraelskog sinovstva – nisu odgovarali na pozive svog oca, bježali su od njega, štovali su druge bogove, nisu prepoznali dobrotu svog oca. Stoga u redcima 5 - 6, Hošea prorokuje zaslužene posljedice za Izrael – vratit će se u ropstvo, ugnjetavanje i poraz. Ova slika Božjeg očinstva ista je kao u Ponovljenom zakonu 1,31, ali proširenija. Moguće je da je Hošea proširio sliku iz Ponovljenog zakona, kao što su drugi proroci koristili i proširivali događaje i obećanja iz izraelske prošlosti (npr. izlazak i obećanje „ja ću biti njihov Bog i oni će biti moj narod“). Prikaz Božjeg očinstva u knjizi proroka Hošee u skladu je s općim tonom knjige, gdje Bog izražava duboko razočaranje i žalost, jer se predao Izraelu kao muž i kao otac, ali oni su ga odbili u oba slučaja.

Božje očinstvo u Malahiji (1,6; 2,+10; 3,17)

Na početku knjige proroka Malahije nalazimo istu temu kao u Hošei, u 11. poglavlju – Bog je volio svoj narod, ali oni nisu prepoznali njegovu ljubav (r. 2). U 6. retku Bog kaže preko proroka: „Sin časti oca, a sluga gospodara. Ali, ako sam ja otac, gdje je čast moja? Ako sam gospodar, gdje je strah od mene?“ (KS). Bog naglašava činjenicu da pravi sin ili dobar sin gleda svog oca s velikim poštovanjem, a zatim retoričkim pitanjem komunicira da mu Izrael ne iskazuje čast koju zaslužuje kao njihov otac. Ustvari, čast i poštovanje prema Bogu neke su od glavnih tema knjige. Drugo moguće tumačenje glagola „častiti“ je „štovati“, što znači da Izrael ne štuje Boga oca onako kako bi trebao. To postaje očito u sljedećem tekstu, gdje Bog govori protiv svećenika i okaljanih žrtava koje mu prinose. Zapravo, cijela knjiga govori o tome kako Izrael krši savez s Bogom svojim zlodjelima. Razmatrajući samo 6. redak, vidimo da krše dvije zapovijedi iz Dekaloga, onu koja traži da štuju isključivo Gospoda svog Boga i onu koja traži da časte svog oca i majku (a Bog je njihov otac u ovom slučaju). Štoviše, Malahija ih potiče da se sjećaju Mojsijeva zakona (4,4).

U 2,10 prorok izjavljuje: „Nemamo li svi jednog Oca? Nije li nas jedan Bog stvorio? Zašto smo onda jedan drugome nevjerni te skvrnimo Savez svojih ota-

ca?“ (KS). Prva dva pitanja doimaju se retoričkima. Potvrđuju činjenicu da je Bog njihov otac jer ih je stvorio. Ta istina objavljuje se po cijelom Starom zavjetu i sada se ponovno objavljuje u posljednjem od dvanaest malih proroka, u posljednjoj knjizi proročkog dijela hebrejske Biblije te zadnjoj knjizi Starog zavjeta kršćanske Biblije. Treće pitanje razrađuje se u tekstu koji slijedi te opisuje Izraelovu bračnu nevjera. Kršili su savez tako što su se razvodili od žena svoje mladosti i/ili ženeći se ženama koje štiju druge bogove, što je njihovu Bogu odvratno. Ovaj bi se odlomak mogao protumačiti kao žena Izrael koja je nevjerna svome mužu Bogu, što je sukladno drugim prorocima koji često koriste istu sliku.

Ako je Malahija pisao u Jeruzalemu u razdoblju nakon izgnanstva, znači da nakon što se Izrael vratio u svoju zemlju i štovanju u hramu, njihovo je posvećenje Bogu počelo ponovno opadati (Redditt 2016). Zbog toga ih je ovaj prorok trebao ozbiljno podsjetiti na to da imaju Boga oca i da ga moraju poštovati, držati njegov savez i izvršavati njegove zapovijedi. No u 3. poglavlju nekoliko re-daka govori o ljudima koji su razočarani svojom vjerom pa čak govore: „Uzalud je služiti Bogu“ (3,14a). Vjerojatno su očekivali da će im biti bolje kad se vrate iz izgnanstva u Jeruzalem. Naposljetku, njihov povratak u zemlju bilo je silno Božje djelo i ispunjenje proroštava, a sada zločinci napreduju, a oni koji slijede Gospoda ne smatraju se blagoslovljenima (3,14-15). Pružajući odgovor na taj problem, Malahija govori o poslaniku koji će doći i o velikom danu njegova dolaska (3,1-2). Obećava da će pravednici primiti svoju nagradu, a nepravednici svoju kaznu. Potvrđuje taj dan u 3,17, prenoseći Božje obećanje: „Moji će biti, moja stečevina. U Dan koji spremam bit ću im milostiv kao što je milostiv otac sinu koji mu služi.“ (KS). Govoreći kroz proroka, Bog se uspoređuje s ocem koji cijeni svog sina i pokazuje očinske karakteristike suosjećanja i smilovanja. Dakle, posljednja slika Boga kao oca u Starom zavjetu završava riječima nade i ohrabrenja za sve nas.

Kontinuitet Božjeg očinstva u Novom zavjetu

Važno je primijetiti da tema Božjeg očinstva u odnosu na njegov narod prelazi u Novi zavjet i proširuje se. Postoji kontinuitet i progresija ovog otkrivenja u Novom zavjetu. Dok se Božje očinstvo doima manjom doktrinom u Starom zavjetu, postaje jednom od glavnih doktrina u Novom zavjetu, koju promovira sam Božji Sin. Isus Krist, Božji Sin i Bog Sin savršeno je otkrivenje Boga oca – njegova karaktera, sile i planova za čovječanstvo (Heb 1,1-5). U Evanđeljima, Isus se primarno i dosljedno odnosi prema Bogu kao svome ocu. Njihov odnos osobito je naglašen u Ivanovu evanđelju. Samo u Ivanu, Isus „naziva Boga ‘Otac’ ili ‘moj Otac’ 107 puta i govori o sebi kao ‘Božjem Sinu’ ili samo ‘sinu’ u kontek-

stu s 'Ocem' oko 30 puta" („Sonship in the Gospel of John“ 2016). Isus poučava svoje učenike, novi Božji narod, da se odnose prema Bogu kao svome nebeskom ocu (Mt 6,9 itd.). Po vjeri u Isusa Krista ljudi postaju Božji sinovi (Gal 3,26). Bog im daje svog Duha, koji ih usvaja kao sinove, zbog kojeg su Božji sinovi, zbog kojeg Boga nazivaju „Abba“³ i koji svjedoči da su Božja djeca (Rim 8,14-16). Postoji kontinuitet i progresija koncepta Boga kao oca i koncepta njegovih ljudi kao njegovih sinova. Odnositi se prema Bogu kao ocu (Lk 11,2), biti njegovim sinovima (Gal 3,26) i ponašati se kao njegova djeca (Ef 5,1.8), dolazi u žarište novozavjetne teologije i postalo je jedno od temeljnih učenja današnjih kršćanskih crkava (Božje očinstvo, sinovstvo vjernika, novi identitet u Kristu, novi položaj u Kristu). U Galaćanima 4,1-7 i Rimljanima 8,14-17 tekst govori o kršćanima, kao o Božjim sinovima i o njihovu nasljedstvu kao sinova, što nastavlja starozavjetnu temu Izraela kao Božjeg sina koji prima nasljedstvo. Kao i u Starom zavjetu, Božje očinstvo nije sveopće, nego se odnosi samo na one koji su spašeni, pozvani i pripojeni njegovu narodu. Naravno, u Novom zavjetu, Krist je posrednik svih tih blagoslova. Starozavjetna čežnja Boga oca da bude u bliskom očinsko-sinovskom odnosu sa svojim narodom, kojeg on blagoslivlja i koji ga voli i sluša, ispunjena je u Novom zavjetu kroz djelo Isusa Krista i Svetog Duha, stvarajući novi narod s novim duhom, koji se odnosi prema Bogu kao svom *Abbi*. Stoga, ljubav i bliskost, koji se očituju u Božjem očinstvu u Starom zavjetu, također su podignuti na višu razinu u Novom zavjetu.

Zaključak

Ako je središte starozavjetne teologije trostruko obećanje „Ja ću biti njihov Bog, oni će biti moj narod, i ja ću prebivati među njima“ (Kaiser 1978, 32), koncept Božjeg očinstva sukladan je tome obećanju. Božje očinstvo nije jedna od glavnih doktrina Starog zavjeta, ali je vrlo važna jer otkriva Božju narav i pruža temelj za kontinuitet i proširenje u Novom zavjetu. Bog sebe vidi i sebe objavljuje ocem Izraela. Štoviše, njegova djela prema Izraelu jasno pokazuju njegovo očinstvo. Kroz Mojsija i proroke opisuje im specifičnosti svog očinstva. On je otac naroda i svakog pojedinca u narodu, on je njihov stvoritelj i skrbnik, on ih je sazdao i načinio, on ih disciplinira, odgaja, voli, on ih je stvorio sa svrhom, ima nasljedstvo za njih, spašava ih, otkupljuje, pruža im počinak i vodstvo, suosjećajan je i dobar prema njima, pun ljubavi i milosti, nježan i brižan, čezne za svojom djecom, iscjeljuje ih, sviđaju mu se i raduje se nad njima i cijeni svoga sina (tj. svoj narod).

3 Aramejski izraz za oca, koji se također koristio kao izraz od milja (Mk 14,36; Rim 8,15; Gal 4,6). Vidi *Abba*, HELPS Word-studies, <http://biblehub.com/greek/5.htm>.

Božji proroci često su podsjećali Izrael na Boga kao njihova stvoritelja i oca da bi ih potaknuli da mu se vrate. Međutim, premda se Izrael smatrao Božjim sinom, često se nisu ponašali kao sinovi, što proroci često potvrđuju. Zbog toga je Božje očinsko srce bilo duboko ožalošćeno, pa čak i u agoniji, što proroci opetovano izražavaju. No Božje očinstvo ne prestaje – to je njegova vječna narav. Zbog Božje stvarne očinske ljubavi postoji obećanje novog saveza, novog naroda s novim srcima, i novog očinsko-sinovskog odnosa. Bog će biti njihov otac, a oni će biti njegov(i) sin(ovi).

Literatura

- „Ben“. 2016. *Strong's Concordance*. Bible Hub. Accessed September 30. <http://biblehub.com/hebrew/1121.htm>.
- Clifford, Richard J. 2016. „Isaiah, Book of“. *The New Interpreter's Dictionary of the Bible*. Accessed September 30. www.ministrymatters.com.
- Kaiser, Walter C. Jr. 1978. *Toward an Old Testament Theology*. Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House.
- Redditt, Paul L. 2016. „Malachi, Book of“. *The New Interpreter's Dictionary of the Bible*. Accessed September 30. www.ministrymatters.com.
- „Sonship in the Gospel of John“. 2016. *Theopedia, an Encyclopedia of Biblical Christianity*. Accessed September 30. <http://www.theopedia.com/sonship-in-the-gospel-of-john>.
- „Yasar“. 2016. *NAS Exhaustive Concordance of the Bible with Hebrew-Aramaic and Greek Dictionaries*. Lockman Foundation. Accessed September 30. <http://biblehub.com/hebrew/3256.htm>.

Goran Medved

Fatherhood of God in the Old Testament

Abstract

The article provides an overview of the theme of God as father in the Old Testament and, briefly, its continuity in the New Testament. The author examines all of the texts where God is mentioned as father in the Old Testament as he relates to the nation of Israel. The article offers analysis of God as father in the contexts in

which this concept appears. God's fatherly characteristics are exhibited through his self-revelation through Torah, writings and prophets, but also through his acts toward Israel and through his relationship with Israel. The theme of God's fatherhood continues and expands in the New Testament, and comes into the center of New Testament theology.

Key words: God's fatherhood, God, father, son, sonship, Israel, Old Testament